

МЯСТОТО НА НЕМСКАТА ГРАМАТИКА НА ПРОФ. КОНСТАНТИН ГЪЛЪБОВ В УНИВЕРСИТЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Лилия Бурова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

THE PLACE OF GERMAN GRAMMAR BY PROF. KONSTANTIN GALABOV IN UNIVERSITY LITERATURE

Lilia Burova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

doi.org/10.60055/GerSk.2023.3.79-92

Резюме: В статията се разглежда първата академична немска граматика (1950) в България, написана от основателя на катедрата по германска филология в Софийския университет проф. Константин Гълъбов. Дават се сведения както за условията, при които граматиката е възникнала, така и за някои основни немски граматики, издадени в България в периода между 1868 и 1944 г.

Ключови думи: немски език, немска граматика, Константин Гълъбов, германистика, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract: The article examines the first academic German grammar (1950) in Bulgaria, written by the founder of the Department of German Studies at Sofia University Prof. Konstantin Galabov. Information is given both about the conditions under which the grammar was created and about some basic German grammars published in Bulgaria in the period between 1868 and 1944.

Keywords: German language, German grammar, Konstantin Galabov, German studies, Sofia University St. Kliment Ohridski

У нас младежта се отнася с ненавист към филологията, даже и умният Пенчо Славейков споделяше тази ненавист. Разбира се, тя се дължи на възгледа, че филологическото занимание се изчерпвало със заучване на склонения, спрежения и дребни граматически правилца. Това, обаче, не е тъй. То се знае, че за да бъдеш филолог, трябва да познаваш основно граматиките на езиците, с които боравиш, но истинската научно-филологическа работа начева едва след овладяването на склоненията, спреженията, дребните граматически правилца, и тя се състои в изучаването на езиковото развитие, езиковите родствени връзки и различия с оглед на ония големи въпроси, които съставят предмет на дисциплината „Принципи на езикознанието“, на философията на езика. За съжаление, обаче, не всички наши филолози са схващали тъй научната задача на филологията, оставали са само при склоненията, спреженията, дребните граматически правилца, забравяли са големите въпроси и така аз си обяснявам ненавистта на младите към филологията.

К. Гълъбов. Стефан Младенов [Портрет и бележка за автора]. В Младенов, Ст. 1928. *Език и култура. Беседи из науката за езика.* София: Книгоиздателство „Акация“, 12 – 13.

Константин Гълъбов е добре известен не само на германистите в България, но и на по-широката общественост освен като университетски преподавател предимно в качеството му на писател и литературен критик и историк. Така например той фигурира именно като изтъкнат писател и критик с персонален профил в дигиталната библиотека „Българска литературна критика“, създадена по проект¹ на Института за литература – БАН, наред с 19 други известни имена като Александър Балабанов, Петко Росен, Боян Пенев, Спиридон Казанджиев, Цветан Минков, Георги Цанев и др.

Проф. Константин Гълъбов заслужава признателност за положените от него големи усилия за създаването и утвърждаването на специалността германистика и на катедрата по германска филология в Софийския университет². Той е не само основател на тази катедра, която днес носи името „Германистика и скандинавистика“, но и пръв, а след това и многогодишен неин титуляр. Изборът му за редовен доцент през 1923 г. дава възможност за откриване на катедрата през същата година, която на практика е предвидена да заработи още през 1904 г.³ Първоначално двете специалности немска и английска филология⁴ са обединени в рамките на катедрата по германска филология.

В свой материал за немското списание „Zeitschrift für Kulturaustausch“ от 1965 г. Константин Гълъбов разказва подробно за трудния път, по който новооснованата катедра по германска филология в Софийския университет е трябвало да мине през първите десетилетия след създаването си. Някои от по-старите професори в университета били противници на новата специалност и се опитвали по различни начини да подкопават нейните устои, пречейки на работата както на преподавателите от катедрата, така и на техните студенти (Galaboff 1965, 125). В свой разказ-спомен за проф. Иван Шишманов, който има огромен принос за откриването и закрепването на катедрата по германска

¹ За повече подробности вж. следния сайт: <https://bglitcritics.org/за-проекта> (последна проверка на 1.11.2022 г.)

² Темата на тази статия произлезе от работата ми с личността и с германистичните трудове на проф. Константин Гълъбов във връзка с подготовката на юбилеен сборник по случай 130-годишнината от неговото рождение, който се подготви от екип преподаватели към катедрата „Германистика и скандинавистика“ по научноизследователски проект към Софийския университет с № 80-10-114/16.05.2022 г. Екипът в състав гл. ас. д-р Лилия Бурова (ръководител на проекта), доц. д-р Ренета Килева-Стаменова, гл. ас. д-р Иван Попов, гл. ас. д-р Деница Димитрова и гл. ас. д-р Пламен Цветков благодари за предоставената възможност за работа по юбилейния сборник, осъществена чрез финансовата подкрепа, отпусната целево от държавния бюджет за ФНИ на СУ „Св. Климент Охридски“ (Факултет по класически и нови филологии).

³ Срв. Arnaudov 2008, 205 – 206.

⁴ През 1928 г. като самостоятелно звено, числящо се все още към катедрата по германска филология, се консолидира специалността английска филология с ръководител Константин Д. Стефанов (Veselinov 2008, 41), която едва през 1946 г. се обособява и като отделна катедра с пръв ръководител Марко Минков.

филология, Гълъбов назовава открито причините за спънките от онзи начален период след основаването на специалността:

Правят се пречки на новите филологии от най-различно естество и непрекъснато се подкопават младите им корени, за да бъдат унищожени. При съставянето на всеки нов бюджет се иска съкращаването им, като се изтъква, че у нас не съществували още никакви условия за изучаването на германска и романска филология. Условието, разбира се, не са, каквито трябва да бъдат, но не са и толкова лоши, колкото ги представят. Това се прави нарочно. Някои професори по славянска филология се страхуват, че младежта ще се нахвърли на новите филологии и тяхната специалност ще остане без студенти. (Galabov 1959, 46)

За да се предотвратят подобни чужди нападки, според Гълъбов е трябвало не само да се вдигне нивото на университетските лекции и семинарни упражнения, но и да се поставят основите на собствена българско-германистична литература. В тази функция К. Гълъбов вижда собствените си многобройни германистични изследвания, които прилага под формата на подробна библиографска справка в края на гореспоменатата статия на немски език (Galabov 1965, 126 – 127). За разглежданата тук *Немска граматика* е важна забележката, която Гълъбов прави в скоби след библиографското ѝ описание, а именно че граматиката е предназначена за студенти и за български учители по немски (пак там, 127).

Немската граматика на Константин Гълъбов постъпва за печат през м. ноември 1949 г. в държавното издателство „Наука и изкуство“ и излиза през 1950 г. като литографско издание в тираж 1000 бр. под заглавие *Немска граматика. Фонетика. Морфология. Етимология. Синтаксис* в обем от 508 стр. Граматиката има за основа лекциите по теоретична немска граматика на Гълъбов, които той започва да води още от началото на кариерата си в университета.

В доклада си за научноизследователската работа в катедрата през 1952 г. К. Гълъбов отбелязва, че тогавашният Комитет за наука, изкуство и култура (КНИК) (1947 – 1954) е поставил като главна задача пред университетските преподаватели подготовката на учебници и помагала за студентите, поради което същинската научноизследователска дейност в катедрата започва да изостава (TSDA, а. е. 533, л. 8). Може да се допусне, че както *Немската граматика* от 1950 г., така и излезлите в следващите години други три негови университетски труда – *Немска фонетика с оглед на български език* (1952), *Увод в изучаването на готски, старовисоконемски, средновисоконемски и раннонововисоконемски* (1953) и *Историческа граматика на немски език* (1955), са публикувани в отговор на задачата, поставена от КНИК, под чиято юрисдикция се е намирал университетът между 1947 и 1954 г.

Немската граматика от 1950 г. е първата академична граматика на съвременния немски език в България и вторият академичен лингвистичен труд по германска филология след *Готската граматика* на същия автор от 1939 г.

През 1948 г. излиза трудът на Вилхелм Карл Юде *Deutsche Grammatik für Ausländer*⁵ (изд. „Българска книга“), но граматиката му е предназначена за по-широк кръг от адресати и не е университетски учебник (TSDA, а. е. 533, l. 9). Вилхелм Карл Юде работи в университета като лектор по немски език от 1947 до 1955 г. За него и неговата дейност К. Гълъбов се изказва твърде положително. Гълъбов пише, че Юде е натоварен да редактира в езиково отношение всички учебници и помагала на преподавателите от катедрата и университета, нещо повече – Юде има активно участие като преводач и стилист в различни български учреждения, популяризира в чужбина българския културен и обществен живот (TSDA, а. е. 533, l. 9).

До излизането на академичната *Немска граматика* на Гълъбов през 1950 г. вече е налице сравнително продължителна и сериозна традиция в подготовката и издаването на учебници и помагала по немски език.

Началото е поставено от *Първата българско-немска граматика* на Васил Х. Стоянов-Берон, издадена през 1868 г. от българската гимназия в Болград – културно и образователно средище на бесарабските българи през XIX век, където той работи от 1864 до 1972 г. За Васил Берон (1824 – 1909), „лекар по професия, просветител по призвание“ (Vatov 2002, 212), за неговия житейски път и многостранната му образователна и културна дейност има натрупано значително количество изследвания и литература, затова тук ще се ограничим да кажем нещо повече за българско-немската му граматика.

Както се отбелязва в предговора, граматиката е предназначена да улесни българите в изучаването на немския език, за да се възползват те „от най-богатата писменост във всичките почти отрасли на науката и изкуствата“ (стр. VII). Озаглавена е българско-немска граматика, защото изложението на немската морфология и синтаксис е на български език и защото се съдържат някои съпоставки между немския и българския език. Съпоставителният елемент е застъпен преди всичко в така нар. „теми“, които следват изложението след всяка от частите на речта, в упражненията и в приложените в края на граматиката немско-български разговори.

⁵ *Deutsche Grammatik* на Юде има и няколко издания в Германия – през 1954 г. в Хамбург и през 1975 и 1980 г. в Брауншвайг.

Оценка на граматическото дело на Васил Берон, но с оглед на излязлата в Букурещ през 1859 г. негова *Първа българско-френска граматика*, е направена от Росица Ст. Георгиева (1975, 357 – 360) и Върбан Въртов (2002, 211 – 250). От двамата автори се оценява предимно приносът на Берон относно формирането на българската граматическа традиция през третата четвърт на XIX век.

Първата българско-немска граматика е изследвана от Христо Първев (1986, 51 – 56) и напоследък от Деница Димитрова (2020, 55 – 65). Хр. Първев отбелязва, че с това издание авторът „проправя път на немското културно влияние“ (Pargvev 1986, 56) сред българите по времето на тяхното националноосвободително и книжовноезиково движение. Деница Димитрова е първата българска изследователка на граматиката с оглед на описанието на немския език, като му е направила задълбочена и на места критична оценка. В статията се поставя акцент върху филологическите усилия на Васил Берон „в служба за настигане и равнение с европейската култура“ (Dimitrova 2020, 56).

От Александър Ковачев, който пише за граматиките и ръководствата по немски език, публикувани в България между 1878 и 1944 г., е отбелязано, че в този период в България излизат 42 граматики и ръководства по немски език (Kovachev 1999, 149), като в това число авторът не включва речниците, разговорниците и университетските учебници. Повечето от изданията са разни помагала за по-бързо и лесно усвояване на немския език.

В първите години след Освобождението – до началото на XX век, със значителна популярност се ползват изданията на Антон Безеншек (1854 – 1915): *Ново практическо ръководство за лесно изучаване на немският език* (Пловдив 1887; с няколко преиздания), *Българско-немска граматика с практически упражнения за превод и разговори* (Пловдив 1889), *Deutsches Lesebuch mit bulgarischen Anmerkungen. Für den Gebrauch an Lehranstalten und zum Selbstunterricht* (Пловдив 1892), *Deutsche Syntax für Bulgaren mit besonderer Rücksicht auf die oberen Klassen der Mittelschulen und verwandter Anstalten* (Пловдив 1894) (учебник за средните училища). Словенец по произход, Антон Безеншек пристига в България през 1879 г. и остава тук до края на живота си (1915 г.). Той е познат най-вече като създател на българската стенография, докато дейността му като автор на учебници и ръководства по немски език засега остава непроучена.

Друг продуктивен автор на немски граматики, самоучители, учебници и немско-български и българско-немски речници е Иван Анастасов Миладинов (1867 – 1942), племенник на известните братя Миладинови, който дълги години работи като учител по

немски език във Видин и София. Първоначално издава самостоятелно някои от своите по-ранни трудове, а по-късно за тази цел основава печатницата „Братя Миладинови“.

Още в предговора на своята *Пълна граматика за основно изучаване немския език (етимология). С многочислени примери и таблица на неправилните глаголи* (София: Собствено издание на автора, 1902. 287 стр.) Ив. Ан. Миладинов споделя едно от основните предимства на граматиката, която за разлика от малкото на брой съществуващи преди нея ръководства за усвояване на немски език е пълна, поради което може да се използва както за основно изучаване на немския език, така и като справочна литература за работещите с немски език. Затова граматиката включва освен теоретична част също и многобройни примери, онагледяващи всяко от описаните явления.

Грамматиката обхваща две части: в първата част се разглеждат буквите и звуковете, а във втората част, озаглавена *Етимология. Частите на речта*⁶, има подробно представяне на десетте основни части на речта. Изложените данни са написани ясно и прегледно на български език и допълнени със съответстващите немски термини, а много често под формата на забележки авторът дава полезна допълнителна информация, отнасяща се до употребата на разгледаните форми или до историческото им развитие.

След Освобождението се появява и една преводна от руски граматика на немския език, която принадлежи на Теодор Кайзер (Keiser), чието име е представено в каталога на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в русифициран вариант *Фьодор Фьодорович Кейзер (1858 – 1888)*⁷.

През 1888 г. в София излиза *Кратка немска граматика. Съставил Θ. Кейзер. Преподавател на немский язык при IV Московска гимназия. Част I. Етимология. Превели и издават Фердинанд Дечев и Вълчо И. Обретенков. София: Книгопечатница Янко С. Ковачев, 1888. 96 стр.* Текстът е на български. Изложението е много прегледно. Започва се с няколко страници за азбуката и за гласните и съгласните и се продължава с разглеждане на частите на речта в немския език. Грамматиката е преиздадена през 1892 г. По-късно излиза в Шумен от същия автор и *Немска граматика. С прибавка Кратка история на немски език* (1914 или 1915⁸).

⁶ Според тогавашната традиция под „етимология“ се разбира преди всичко морфология и/или словообразуване.

⁷ В електронния портал *RusDeutsch. Энциклопедия немцев России* той е посочен като „Кайзер Фёдор Фёдорович (? – 1888) (според електронния каталог на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ годината му на раждане е 1858). Преподавател немецкого языка в Москве, автор учебников и хрестоматий“ (<https://enc.rusdeutsch.ru/articles/4376>) (последна проверка на 1.11.2022 г.).

⁸ Според електронния каталог на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. За съжаление в библиотеката няма достъп до това издание.

Сега ще се спра накратко и на няколко от другите граматики, издадени в периода до 1944 г.

Според мен най-висока оценка с оглед на обем, пълнота на изложението и компетенции заслужават двете части на граматиката на немския език на Серафим Барутчийски (1869 – 1939), който първо завършва славянска филология във Висшето училище в София, а след това славистика и германистика във Виенския университет (1894). Работи като учител в Пловдив и София, автор е на множество учебници и помагала по български и по немски език. Сред изданията, посветени предимно на обучението по немски език в българските гимназии, ще отбележим следните два тома, чиито първи издания излизат в различни години:

1. *Deutsche Grammatik – Немска граматика*. Част 1. Етимология. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1909. 223 стр.
2. *Немска граматика*. Част 2. Синтаксис. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1925. 267 стр.⁹

И двете части на граматиката имат и последващи издания. В първата част цялото изложение, правила, таблици и под. са на немски език, само примерите са преведени на български. Обратно, във втората част текстът е на български, тук само примерите са на немски език. В предговора към първата част авторът пише, че за основа на своето изложение е използвал няколко немски граматики, най-вече *Deutsche Grammatik für Ausländer von Dr. Karl Krause. Neu bearbeitet von Dr. Karl Nерger*¹⁰, а също за отделни справки *Bulgarische Grammatik von Prof. Dr. Gustav Weigand*¹¹. Като отбелязва, че това е първото в България ръководство за немския синтаксис, в предговора към втората част авторът посочва, че е използвал съчиненията на мнозина немски езиковеди, сред които по-специално цитира имената на граматичари като Prof. Dr. Daniel Sanders, Dr. L. Sütterling, Dr. K. Krause и др.

Заслужава да бъде спомената и издадената през 1935 г. в Ямбол *Kleine deutsche Grammatik – Кратка немска граматика* на Анастас Саламбашев в обем от 32 стр., предназначена, както се отбелязва в предговора, да служи като помагало на учениците, изучаващи немски език.

Накрая ще посоча и отличаващата се със стройното си и немногословно изложение *Немска граматика* на Марин Сп. Абаджиев (София: Печатница „Пирин“, 1942. 152 стр.; 2. прераб. и доп. изд. 1943; 3. подобр. изд. 1945; 4. доп. изд. 1947) –

⁹ Във втората част фамилното име на автора е променено на Барутчиски.

¹⁰ Издадена във Breslau (днес – Вроцлав в Полша) през 1898 г.

¹¹ Първото издание е от 1907 г.

дългогодишен учител по немски език. Издаването на граматиката съвпада със засиления интерес към изучаването на немски език в годините на Втората световна война.

В заключение може да се каже, че издадените след Освобождението граматики на немския език, разни ръководства и помагала са основно ориентирани към нуждите на българското училище, където немският език е сред основните за изучаване чужди езици наравно с руския и френския език. Интересът към немския език се засилва в годините на Първата и Втората световна война, когато България е съюзник на Германия във войните. През Втората световна война се появяват и помагала за самостоятелно изучаване на немския език, както и първите в България радиокурсове по немски. Повечето от изданията ползват за образец оригинални немски издания, т.е. имат в немалка степен компилативен характер.

В единствения български университет, където от 1923 г. съществува катедра по германска филология и където през октомври 1926 г. се дипломира първият ѝ студент¹² (Veselinov 2008, 39), до излизането на *Немската граматика* на Константин Гълъбов през 1950 г. единственият лингвистичен германистичен труд е *Готската граматика* на същия автор (1939). Това се дължи и на обстоятелството, че в университета почти изцяло се е вселил духът на младограматизма, възникнал в Лайпциг през 70-те години на XIX в. и станал доминантно европейско направление и школа в езикознанието до 30-те години на XX в., а у нас дори до първата половина на века. Според младограматическото направление превес има научният интерес към историята на езика, а не към съвременната граматика, която е по-скоро приоритет на училищното образование. В докладната си записка до декана на Филологическия факултет от м. декември 1952 г. К. Гълъбов със съжаление отбелязва, че през 1947 г. от учебната програма се изхвърля дисциплината „Сравнителна граматика на германските езици с оглед на готски и старовисоконемски“. „Изпитът по Немска граматика“, пише Гълъбов, „остана да се държи отделно, а изпитът по старовисоконемски и средновисоконемски остана да се държи с „История на немския език“, който предмет се въведе по съветски образец през 1948 г.“ (TSDA, а. е. 533, л. 1).

Сред българските езиковеди главни поддръжници на младограматизма и сравнително-историческото езикознание по онова време са Любомир Милетич¹³ и Стефан Младенов¹⁴, с когото Константин Гълъбов поддържа близки творчески и

¹² Ганчо Ганчев от с. Сухиндол, Севлиево (днес – гр. Сухиндол, Великотърновска област).

¹³ Вж. по въпроса Murdarov 1987.

¹⁴ „Вън от историческото и сравнително езикознание няма никаква истинска наука за езика, няма „граматика“. Всеки опит да се противопостави „граматиката“ на езиково-историческото и сравнително изследване и да се изгради някаква „функционална лингвистика“ се изражда неминуемо в безнадежден

приятелски отношения. Пръв лектор по готски език и по старогермански диалекти в университета преди и след основаването на германската филология е именно Стефан Младенов, с когото по-късно Константин Гълъбов започва да води заедно лекционния курс по готски език за германисти. Стефан Младенов води още няколко лекционни курса и семинарни занятия със студентите от германска филология. В предговора към изданието *Език и култура* на Стефан Младенов (1928 г.), където е направен изцяло положителен портрет на именития български езиковед, авторът Константин Гълъбов пише: „За него [Стефан Младенов – бел. моя] не мога да не говоря без чувство на страхопочитание. Той е за мене символ“ (Galabov 1928, 7).

Сега ще преминем към по-подробното разглеждане на *Немската граматика* на Константин Гълъбов.

Съдържанието на граматиката е представено в 44 глави на внушителния обем от 508 стр. Като приложения в края на граматиката в табличен вид са дадени прегледи на различни части на речта и на техни категории: Преглед на прилагателните (рекция), Преглед на силните, смесените и неправилните глаголи, Преглед на глаголите (рекция), Преглед на предлозите (рекция), Преглед на съюзите. Като полезен отчитам и един списък с граматически термини от латинско-гръцки произход в съпоставка със съответните им немски понятия (срв. напр. *das Adjektiv/um/* = *das Eigenschaftswort*, *der Akzent* = *die Betonung*, *die Assimilation* = *die Angleichung* и т.н.).

Поглед в библиографията на използваните при написването на граматиката източници ясно показва гореспоменатата тенденция за предпочитане на историческия подход при описанието на езиковите факти, характерен за младограматическото направление. Повечето посочени източници са свързани с историята на немския език, а някои дори с граматиката на индогерманските езици. Използвани са също най-различни речници и справочници, както и две граматики на немския език, предназначени специално за чужденци: *K. Krause und K. Nerger, Deutsche Grammatik für Ausländer jeder Nationalität. 10. Aufl., Breslau, 1923* и *H. Schulz und W. Sundermeyer, Deutsche Sprachlehre für Ausländer. 10. Aufl., Berlin, 1943*.

Грамматиката е написана на български език, но примерите се дават в оригинал на немски без превод на български език. Много често примерите са ексцерпирани от

напън да се възкръси мъртвата схоластична „граматика“ или така нар. философска граматика с безсмислени умования над езиковите факти и с безброй изсмукани из пръсти „правила“ и „изключения“ и изключения от изключенията“ – заявява Стефан Младенов в издадената през 1939 г. в съавторство със Стефан п. Василев (Попвасилев) *Грамматика на българския език* (вж. Mladenov, Popvasilev 1939, 4 – 5).

произведения на Гьоте, Шилер, Лесинг, Л. Тик, Т. Щорм и други любими писатели на К. Гълъбов, които са чест обект в неговата литературна научноизследователска дейност. След всяко разглеждано граматическо явление в скоби се посочва терминът на немски език, което позволява много бързо ориентиране в материята на немската граматика дори и за несвикналите с българската терминология.

Напълно в духа на младограматическата школа първите въпроси, разгледани в *Немската граматика*, се отнасят повече до историята на езика, отколкото до граматиката на съвременния немски. В първа, втора и трета глава последователно се представят накратко няколко класификации: една на германските езици, втора на немските диалекти и трета на различните периоди в развитието на немския език. След тези уводни глави ползващият граматиката очаква разделение на материала според оповестените в заглавието на граматиката дялове: фонетика, морфология, етимология и синтаксис. Тук „етимология“ се използва вероятно вместо понятието словообразуване, защото на практика истински етимологически препратки за произхода или родствените връзки между думите липсват.

Като изхожда от някои особености на ударението и артикулацията на гласните и съгласните, авторът представя в 7. глава подробен преглед на промените на гласните и съгласните, като сред тях откроява следните: отглас (Ablaut), преглас (Umlaut), е-смяна (E-Wechsel), прелом (Brechung), първо или германско изместване на звуците (erste oder germanische Lautverschiebung), граматическа смяна и Вернеров закон (grammatischer Wechsel und Vernersches Gesetz), второ или високонемско изместване на звуците (zweite oder hochdeutsche Lautverschiebung). Тази глава завършва с някои от по-важните промени в немските диалекти. От следващата осма глава започва представяне на различните категории на съществителното име, първо се говори за рода на съществителните, на който с право се обръща специално внимание, доколкото за чужденците той представлява трудна за овладяване граматическа категория поради честата липса на ясни правила и зависимости при разпределение на рода; предмет на девета глава е флексията в най-общ смисъл като обобщаващо понятие на явленията склонение, спрежение и степенуване. В рамките на следващите 25 глави се разглеждат особеностите на различните части на речта, докато 35., 36. и 37. глава третира основни въпроси от областта на словообразуването. От 38. глава започва според автора по-интензивното представяне на синтактични проблеми, като в отделни глави се обръща внимание на особеностите на простото, сложното съчинено и подчинено изречение.

Предпоследната 43. глава е посветена на употребата на препинателните знаци, докато последната глава, озаглавена *Немската граматическа наука*, дава ясна представа за дългия път, който немската граматика изминава в развитието си от първите немски граматики, написани не само на латински език, но и намиращи се „в робска зависимост от гледищата на латинската граматика“ (Galabov 1950, 396), през значимите трудове на Готшет, а след него и на Аделунг, с когото завършва ненаучният период в историята на немската граматическа наука. Начало на научния период в развитието на немската граматика поставя Якоб Грим със своята „*Deutsche Grammatik*“, една граматика не само на немския, но и на германските езици, която през 1837 г. е не само „първата сравнителна, но и първата историческа граматика на германските езици“ (пак там, 399). Тази извънредно полезна глава Гълъбов завършва, като изтъква един основен недостатък на немската граматическа наука по онова време, която не се интересува в достатъчна степен от новонемския език. Поради това ясно се забелязва една неравнопоставеност или изостаналост на изследванията върху по-новия език за сметка на по-добре проучените стари периоди на немския език. За щастие днес тази констатация вече не е валидна за граматическите описания на съвременния немски език, но тя също се явява една от причините, поради които при написването на своята *Немска граматика* К. Гълъбов е бил принуден да си служи преди всичко с граматики, насочени към по-старите езикови периоди на немския език.

След този кратък преглед на съдържанието на *Немската граматика* искам да обърна внимание на един по-общ проблем, който забелязвам в описанието именно на онези граматични явления, които са по-трудни за усвояване от изучаващите немски като чужд език. Прави впечатление, че традиционно трудни теми като употребата на глаголите в страдателен залог или употребата на модалните глаголи в тяхното обективно и субективно значение (*objektive und subjektive Bedeutung der Modalverben*) и др. са разработени по-оскъдно, отколкото може да се очаква от една академична граматика, предназначена специално за чуждоезиковото обучение. Това вероятно се дължи на факта, че граматиката е конципирана да разгледа всички основни дялове на граматиката в един-единствен том, т.е. по-задълбоченото разискване на определени теми би довело до едно още по-голямо нарастване на обема, който и без това със своите 508 страници е на горната граница на допустимото. Ако граматиката се изчисти обаче от всички повече или по-малко необходими препратки към миналите развойни периоди на немския език, тогава би могло да се отдели място и за по-обстойното разглеждане на онези специфични теми, които изискват особено внимание в преподаването на немски като чужд език.

И така, направеният преглед показва ясно, че когато обсъждаме *Немската граматика* на К. Гълъбов, не можем да я разглеждаме извън границите на историческия контекст, в който е възникнала. Защото всички констатирани отклонения от нормите, които важат днес при създаването на граматиките на съвременния немски език, намират своето обяснение именно в историческата традиция и във възгледите в граматиката доминиращи по онова време идеи на младограматизма, подчиняващи описанието на езиковите явления на историческия метод. Няма да е справедливо към автора и към граматиката, ако я възприемаме само от гледна точка на изискванията към съвременните граматични описания, които днес по силата на собствения си опит смятаме за неизменна даденост, а не за резултат от един дълъг процес на развитие на граматическата наука.

А що се отнася до личността на проф. Константин Гълъбов, не можем да не направим паралел между него и първите български езиковеди и техните ученици, които също формират възгледите си под силното влияние на младограматическата школа – Любомир Милетич, Беньо Цонев, Стоян Романски, Стефан Младенов и др. Също като тях Гълъбов е смятал, че заниманията с езика или с филологията като цяло имат културно-историческа стойност. Всички те са се чувствали призвани да изследват езика в неговата широта, като едновременно с това ревниво са защитавали и подчертавали самобитността на езика и неговото развитие. Нещо повече – живеели са със съзнанието, че работят за доброто на България, за нейния духовен, образователен и културен подем.

Неслучайно съпругата на проф. К. Гълъбов, Жана Николова-Гълъбова, която е била и негова студентка, а по-късно и преподавателка в катедрата, ще напише за него следното (вж. за подробности Гълъбова, TSDA: а.е. 930, l. 9 – 12, а също Klayn 1992):

[...] български учен, отдал целия си живот на своята родина и на науката, основал катедрата германска филология, издигнал я на едно ниво, каквото, както по-късно се убедих от личен опит, не намерих никъде вече в германските университети, където учените бяха тесногръди специалисти по нова литература или стара литературна история, а филологията изобщо не се изучаваше в тоя широк мащаб, както беше застъпена тук. Никъде не срещнах широката ерудиция на професори като Константин Гълъбов, Михаил Арnaudов и Стефан Младенов, с техния творчески манталитет, с обаянието на личността, което изграждаше и нас в личности с висок интелектуален и морален облик. Даваха ни широки знания, но заедно с това ни формираха като личности и тяхното влияние ни съпровождаше през целия ни съзнателен живот. [...] Би могло да се напише цяла книга за извънучебните притурки към лекциите, за лиричните отклонения и философски отстъпления, за тънките паралели с българската литература или руските класици, така че лекциите на проф. Гълъбов бяха лекции за обща култура и активно знание за живота, хората и творците. (TSDA: а.е. 930, l. 10 – 11)

БИБЛИОГРАФИЯ/REFERENCES

Arnaudov, Mihail. 2008. *Istoriya na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“ prez parvoto mu polustoletie 1888 – 1938*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. [Арнаулов, Михаил. 2008. *История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полустолетие 1888 – 1938*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.]

Dimitrova, Denitsa. 2020. Vasil Hadzhistoyanov-Beron i negovata „Parva balgaro-nemska gramatika“. *Filosofski alternativni* (2): 55 – 65. [Димитрова, Деница. 2020. Васил Хаджистоянов-Берон и неговата „Първа българо-немска граматика“. *Философски алтернативи* (2): 55 – 65.]

Galabov, Konstantin. 1928. Stefan Mladenov. V St. Mladenov. *Ezik i kultura. Besedi iz naukata za ezika. S portret i belezhka za avtora ot prof. d-r K. Galabov*, 5 – 23. Sofia: Knigoizdatelstvo „Akatsia“. [Гълъбов, Константин. 1928. Стефан Младенов. В Ст. Младенов. *Език и култура. Беседи из науката за езика. С портрет и бележка за автора от проф. д-р К. Гълъбов*, 5 – 23. София: Книгоиздателство „Акация“.]

Galabov, Konstantin. 1950. *Nemska gramatika. Fonetika. Morfologia. Etimologia. Sintaksis*. Sofia: Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“. [Гълъбов, Константин. 1950. *Немска граматика. Фонетика. Морфология. Етимология. Синтаксис*. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“.]

Galabov, Konstantin. 1959. *Spomeni veseli i neveseli za balgarski pisateli*. Sofia: Balgarski pisatel. [Гълъбов, Константин. 1959. *Спомени весели и невесели за български писатели*. София: Български писател.]

Galaboff, Konstantin. 1965. Die Entstehung der Germanistik in Bulgarien. *Zeitschrift für Kulturaustausch*, Jahrgang 15, Heft 3, 125 – 127.

Georgieva, Rositsa. 1975. Edin malko izvesten balgarski avtor na gramatiki prez Vazrazhdaneto (d-r Vasil Beron, 1824–1909). *Balgarski ezik*, № 4, 357 – 359. [Георгиева, Росица. 1975. Един малко известен български автор на граматики през Възраждането (д-р Васил Берон, 1824 – 1909). *Български език*, № 4, 357 – 359.]

Klayn, Ekaterina. 1992. „Vsichko, koeto sam napisal, napisal sam go za tebe“ – Konstantin Galabov. *Literaturen forum*, 14 (8-14.IV.1992): 2 – 3. [Клайн, Екатерина. 1992. „Всичко, което съм написал, написал съм го за тебе“ – Константин Гълъбов. *Литературен форум*, 14 (8-14.IV.1992): 2 – 3.]

Kovachev, Aleksandar. 1999. Gramatiki i rakovodstva po nemski ezik, izdadeni v Bulgaria (1878 – 1944 g.). *Proglas*, № 3-4: 148 – 155. [Ковачев, Александър. 1999. Граматики и ръководства по немски език, издадени в България (1878 – 1944 г.). *Проглас*, № 3-4: 148 – 155.]

Mladenov, Stefan / Vasilev [Popvasilev], St. p. 1939. *Gramatika na balgarskia ezik*. Sofia: Knigoizdatelstvo „Kazanlashka dolina“. [Младенов, Стефан / Василев [Попвасилев], Ст. п. 1939. *Граматика на българския език*. София: Книгоиздателство „Казанлъшка долина“.]

Murdarov, Vladko. 1987. *Lyubomir Miletich*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“. [Мурдаров, Владко. 1987. *Любомир Милетич*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.]

Parvev, Hristo. 1986. Parvata nasha balgarsko-nemska gramatika. *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 2, 51 – 56. [Първев, Христо. 1986. Първата наша българско-немска граматика. *Съпоставително езикознание*, № 2, 51 – 56.]

TSDA. Tsentralen darzhaven arhiv, f. 1753K, op. 1 (lichen arhiv na Konstantin Galabov). [ЦДА. Централен държавен архив, ф. 1753К, оп. 1 (личен архив на Константин Гълъбов).]

Vatov, Varban. 2002. *Stroiteli i stroitelstvo na novobalgarskia knizhoven ezik*. V. Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. [Вътов, Върбан. 2002. *Строители и строителство на новобългарския книжовен език*. В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.]

Veselinov, Dimitar. 2008. *Letopisna kniga na Fakulteta po klasicheski i novi filologii (1888 – 1965)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. [Веселинов, Димитър. 2008. *Летописна книга на Факултета по класически и нови филологии (1888 – 1965)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.]

✉ **Senior Asst. Prof. Lilia Burova, PhD**

Department of German and Scandinavian Studies

Faculty of Classical and Modern Languages

Sofia University St. Kliment Ohridski

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, BULGARIA

E-mail: lburova@uni-sofia.bg